

ГУМАНІЗАЦІЯ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

І.П.Чистовська

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри основ професійного навчання

Київський національний університет будівництва і архітектури

У статті розглядаються актуальні проблеми реалізації принципів гуманізації та гуманітаризації у навчально-виховному процесі вищих технічних навчальних закладів, які сприятиме формуванню інженерів нового типу. Обґрунтовано зміст понять “гуманізація” й “гуманітаризація” освіти, доцільність переходу від інформаційно-пізнавальної до соціально-культурної освітньої системи, зроблено порівняльний аналіз вказаних систем.

Ключові слова: гуманізація освіти, гуманітаризація освіти, принципи гуманізації та гуманітаризації, навчально-виховний процес.

Інтенсивний розвиток сучасних технологічних процесів і підвищення вимог до якості реалізації виробничих функцій працівника зумовлюють необхідність удосконалення підготовки фахівців технічного профілю. Система вищої технічної освіти повинна забезпечити навчання і виховання професіоналів, які легко орієнтуються в новітніх досягненнях своєї галузі діяльності, ерудованих, з розвинутим творчим мисленням, здатних ефективно вирішувати весь комплекс завдань, що постануть перед ними, з урахуванням гуманістичних пріоритетів та людських цінностей, до яких спостерігається потужна тенденція у сучасному суспільстві. В навчально-виховному процесі вищих технічних навчальних закладів необхідно реалізовувати сучасні принципи організації навчального процесу, вдосконалювати зміст і структуру, форми та методи підготовки фахівців через парадигму пріоритету гуманістичних надбань людства й з метою гуманізації людських стосунків.

Проблема гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу у вищих навчальних закладах знайшла своє відображення в дослідженнях багатьох вчених, зокрема О.Барно, С.У.Гончаренка, В.І.Добриніна, Т.Н.Кухтевича, М.Є.Добрускіна, М.І.Зязюна, Є.Н.Шиянова, а також військових педагогів Ю.С.Красильника, М.І.Нещадима, І.О.Хорєва [1-3; 5; 7; 8; 10-12] тощо.

Дослідження доводять, що гуманізація й гуманітаризація – два взаємозалежні боки єдиного процесу підготовки фахівця, які передбачають відхід вищої школи від авторитарної педагогіки, з її ставленням до студентства як пасивного об'єкта впливу, й оволодіння повною мірою педагогікою

співробітництва, заснованою на діалогічному спілкуванні науково-педагогічних працівників і студентів як рівноправних суб'єктів навчальної діяльності.

Однак, аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що питання впровадження принципів гуманізації та гуманітаризації у навчально-виховний процес вищих технічних навчальних закладів розглянуто недостатньо.

Метою статті є наукове обґрунтування змісту понять “гуманізація” й “гуманітаризація” освіти, визначення шляхів впровадження принципів гуманізації та гуманітаризації у навчально-виховний процес вищих технічних навчальних закладів.

Гуманістична тенденція розвитку суспільства ставить особливі вимоги до вищої освіти і зумовлює її мету на сучасному етапі. Стратегічні завдання вищої освіти визначені у Законі України “Про вищу освіту” [6], Національній доктрині розвитку освіти [9], Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”) [4].

Серед принципів реалізації означених програм визначено й такі:

- гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як вищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи;

- гуманітаризація освіти, що покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості.

Поняття “гуманізація” і “гуманітаризація” освіти набуло у наукових дослідженнях різноманітного термінологічного тлумачення.

На межі 80-90-х років минулого століття термін гуманізація розглядався як один із принципів світогляду (в тому числі моралі), в основі якого лежать переконання у безмежних можливостях особистості та її здатність до вдосконалення, вимоги захисту громадянських прав, у тому числі права на щастя й задоволення потреб та інтересів, які мають бути кінцевою метою громадської діяльності. У сучасних наукових дослідженнях гуманізація освіти розглядається як соціально-педагогічний феномен, що відображає сучасні суспільні тенденції у побудові й функціонуванні системи освіти.

Так, О.Барно [1, 6] зазначає, що гуманізація – це визначення людини як особистості, яка має право на розвиток своїх особливостей та їх реалізацію в суспільстві і утвердження свого місця в житті. На думку Є.Шиянова [12, 8], гуманізація – це соціально-ціннісна й морально-психологічна основа громадського життя, відносин між людьми. Відповідно вона характеризує ідейні основи освіти як суспільного явища. М.Добрускін [5, 5] визначає гуманізацію як сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціально-культурних і дидактичних поглядів, що визначають цілі й завдання вищих навчальних закладів у підготовці й вихованні майбутнього фахівця як творчої особистості.

Гуманізація освіти щонайтісніше пов'язана з її гуманітаризацією. Якщо гуманізація припускає визнання самоцінності людини як особистості, забезпечення її прав, волі, можливостей самореалізації, то гуманітаризація освіти служить формуванню гуманістичних міжособистісних відносин, у тому числі між науково-педагогічним працівником і студентом у навчальному процесі. Вона передбачає розширення переліку гуманітарних дисциплін, поглиблення інтеграції їх змісту для отримання системного знання.

Вчені розглядають гуманізацію та гуманітаризацію як процеси, які є тотожними, доповнюють один одного й розглядаються у взаємозв'язку. Ми дотримуємося точки зору вітчизняного дослідника С.Гончаренка [2, 6], який розглядає гуманізацію та гуманітаризацію як два незалежних методологічних принципи, що знаходяться у взаємодії, але мають свої цілі й завдання.

На підґрунті існуючих в науковій літературі визначень понять “гуманізація” і “гуманітаризація” освіти ми пропонуємо такий варіант їх тлумачення стосовно застосування в навчально-виховному процесі вищих технічних навчальних закладів:

- гуманітаризація – це підвищення питомої ваги соціально-економічних і інших

гуманітарних навчальних дисциплін, удосконалення їх змісту й методики викладання з метою формування та забезпечення розвитку високих моральних якостей випускників вищих технічних навчальних закладів;

- гуманізація – це процес створення умов для самореалізації, самовизначення студентів, орієнтація навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах насамперед на процеси формування особистості у всій багатогранній повноті її інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку.

Головним у навчально-виховному процесі стає не тільки формування професійних знань, практичних умінь, але й те, на що конкретно орієнтоване мислення фахівця, соціальний і професійний потенціал його практичної діяльності. Принцип гуманізації вимагає щоб усі навчальні дисципліни у вищому навчальному закладі мали ту або іншу гуманітарну спрямованість, яка б формувала критичність мислення, привносила у викладання колізії історії, логіку традицій відповідної предметної галузі, її соціальну й економічну основу, етичні і моральні аспекти. Такий підхід, на нашу думку, може забезпечити підготовку тих, хто навчається, до життя і продуктивної роботи в нинішньому динамічному світі, усвідомлення свого місця в ньому, найважливіших питань буття.

Розглядаючи питання гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах, ми повинні мати на увазі, що інженерна освіта XXI століття обов'язково повинна враховувати нові навколишні середовищем, суспільством, людиною. Вона повинна мати гуманний характер, не шкодити природі, суспільству, гармонізувати з ними. Єдиний шлях зміни погляду інженера та інших працівників технічної сфери на сутність своєї діяльності лежить через гуманізацію та гуманітаризацію освіти.

Отже, кінцевою метою вищої технічної освіти, яка заснована на принципах гуманізації та гуманітаризації повинно стати виховання не лише фахівця, а насамперед суспільно активної свідомої особистості.

Основними шляхами її досягнення, на нашу думку, повинно бути впровадження сучасних технологій та наукових досягнень у навчально-виховний процес, усунення уніфікації освіти й авторитарної педагогіки, підготовка нової генерації педагогічних кадрів, створення експериментальних осередків для відпрацювання педагогічних інновацій та освітніх модулів, подолання відчуження між

педагогом та студентом, педагогічний оптимізм, педагогічна етика.

З огляду на те, що інформаційно-пізнавальна парадигма сучасної освіти не виконує своєї конструктивної соціальної місії – не дає змогу адекватно формулювати і розв'язувати складні проблеми розвитку вищого технічного навчального закладу, вона має поступитися соціально-культурній парадигмі, яка характеризується відкритістю, гуманізмом, внутрішньою діалогічністю, а тому

відрізняється від традиційної.

Порівняльний аналіз традиційної інформаційно-пізнавальної та соціально-культурної освітніх систем за основними компонентами: зміст освітньої діяльності та міжсуб'єктної взаємодії, форма організації навчання, програмно-методичне забезпечення, стиль керівництва навчальним процесом, дає змогу визначити переваги останньої, яка ґрунтується на принципах гуманізації та гуманітаризації (див. табл.1).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз інформаційно-пізнавальної та соціально-культурної освітніх систем

<i>Основні компоненти освітньої системи</i>	<i>Інформаційно-пізнавальна освітня система</i>	<i>Соціально-культурна освітня система</i>
Освітня парадигма	Інформаційно-пізнавальна парадигма освіти, перевага дисциплін негуманітарного профілю	Соціально-культурна парадигма освіти, гармонія складових національно-культурного досвіду: наука, релігія, культура, фізична та розумова діяльність, світогляд
Зміст освітньої діяльності	Знання, уміння, навички	Знання, навички, уміння, норми, цінності, ідеали
Зміст суб'єкт – суб'єктної взаємодії	Педагог транслює знання, студент виконує його вимоги. Процеси викладання та учіння розмежовані	Побудова міжсуб'єктної взаємодії за психолого-педагогічним, навчальним, методичним змістом
Форма організації навчання	Традиційні педагогічні технології	Педагогічна технологія на основі особистісно-орієнтованого, компетентнісного, проблемно-діяльнісного підходів
Програмно-методичне забезпечення	Підручники, посібники, план-конспекти	Наукове проектування навчальних занять, навчально-методичні посібники. Окремі методики, комп'ютерна техніка, діагностика навчально-виховного процесу
Стиль керівництва навчальним процесом	Авторитарний	Гуманістичний на основі людинознавчого, особистісного підходів

За освітньою моделлю, яка ґрунтується на принципах гуманізації та гуманітаризації, активними носіями соціально-культурного досвіду є кожний науково-педагогічний працівник та студент. Важливого значення у

функціонуванні навчально-виховного процесу вищого технічного навчального закладу набуває пропорційне співвідношення між основними пластами цього досвіду (див. табл. 2).

Таблиця 2. Соціально-культурна освітня модель

<i>Етапи освітнього процесу</i>	<i>Педагогічна мета</i>		
	<i>Проектування</i>	<i>Реалізація проекту</i>	<i>Гармонія міжсуб'єктної взаємодії</i>
<i>Мотиваційний</i>	Визначення внутрішніх умов ефективного проблемно-діяльнісного навчання, ціннісних	Настанова щодо набуття досвіду, внутрішнє спонукання студента до навчальної діяльності	Мотивований пошук студентами наукових, соціальних особистих проблем, їх осмислення та формулювання

	орієнтацій та пізнавальних потреб студента		
<i>Змістовний</i>	Визначення психолого-педагогічних умов пізнавальної діяльності студентів	Постійне психолого-педагогічне супроводження само активності, саморегуляції студентів в актуальному проблемному полі	Безперервний пошук кожним студентом теоретичних залежностей (теорії, знання, поняття)
<i>Емоційно-чуттєвий</i>	Визначення психологічної готовності студента до взаємодії з науково-педагогічним працівником, його здатності до ефективної освітньої діяльності	Позитивна емоційно-психологічна атмосфера суб'єкт - суб'єктних відносин, зацікавлення студента змістом навчання	Особисте взаємозацікавлення науково-педагогічного працівника та студента на фоні позитивних емоцій
<i>Оцінний</i>	Актуалізація форм і методів оцінювання та само оцінювання, контролю та самоконтролю в навчанні	Психолого-педагогічне стимулювання пізнавальної активності студентів	Пошук студентом нових контекстів ситуативного використання набутих знань
<i>Рефлексивний</i>	Обґрунтування психологічних умов формування переконань студентів на основі засвоєння знань, норм, цінностей, ідеалів	Створення ситуації творчої рефлексії	Подальший розвиток позитивної "Я – концепції" студента, якій притаманні самоповага, самоствердження
<i>Духовно-естетичний</i>	Створення програми гуманізації системи "особистість – колектив"	Створення умов для творчої продуктивної діяльності на основі художньої, словесної, технічної творчості	Пошук студентом шляхів духовного самовдосконалення

Таким чином, впровадження принципів гуманізації й гуманітаризації у навчально-виховний процес вищих технічних навчальних закладів сприятиме формуванню інженерів нового типу, які мають широку технічну та гуманітарну підготовку, розвинуте почуття

громадянської відповідальності за результати власної професійної діяльності. У подальшому доцільно проаналізувати інноваційні педагогічні технології підготовки студентів технічного профілю на основі концепції особистісно орієнтованого навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барно О. Демократизація та гуманізація вищої освіти – запорука формування високопрофесійного спеціаліста XXI століття // Імідж сучасного педагога. – 2003. – №5-6. – С.6-12.
2. Гончаренко С.У. І все таки – гуманізація // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С.7.
3. Добрынин В.И., Кухтєвич Т.Н. Теоретические практические аспекты гуманизации высшего образования // Социально-политические науки. – 1991. – № 6. – С. 70-74.
4. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Добрускин М.Е. Концептуальные основы гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования // Гуманізація і гуманітаризація вищої технічної освіти. Збірник праць. Всеукраїнська науково-методична конференція. – Харків, 2000. – С.5-6.

6. Закон України "Про вищу освіту" від 17 січня 2002 р. №2984 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 3-43.
7. Зязюн І.А. Гуманістична парадигма в освіті // Вища школа: реалії, тенденції, перспективи розвитку. Ч.ІІ: Нова парадигма вищої освіти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17-18 квітня 1996 р. – К., 1996. – С. 18-20.
8. Красильник Ю.С. Теоретико-методичні аспекти впровадження принципу гуманізації та гуманітаризації в системі військової освіти // Зб. наук. пр. Національної академії оборони України. – К.: ВГІ НАОУ, 2003. – № 4 (35). – С. 17-23.
9. Національна доктрина розвитку освіти // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 2-14.
10. Нещадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. – 852 с.
11. Хорєв І.О. Педагогічні основи забезпечення ефективності підготовки військових фахівців у вищих військових закладах освіти: Навчально-методичний посібник. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 60 с.
12. Шиянов Е.Н. Гуманизация профессионального становления педагога // Советская педагогика. – 1991. – № 9. – С. 80-84.